

KALKINMA İKTİSADINA FARKLI BİR BAKIŞ AÇISI: DAVRANIŞSAL KALKINMA İKTİSADI

Veysel KARAGÖL¹

Öz

Davranışsal kalkınma iktisadı, iktisadi olayları kalkınma iktisadının alışlagelmiş yaklaşımlarından çok daha farklı perspektiflerle gözden geçirmektedir. Davranışsal iktisadın teorik arka planından yola çıkan bu yeni yaklaşım, geleneksel kalkınma modellerine insan davranışlarını dâhil etmektedir. Davranışsal kalkınma iktisadı, geleneksel yaklaşımları tamamen reddetmemekle birlikte, kalkınmanın önündeki engelleri ve buna yönelik çözüm önerilerini psikolojik faktörlerle açıklamaktadır. İnsanların, karar verme süreçlerini etkileyen bilişsel yanlılıkları bulunmakta ve bu yanlılıklar az gelişmişliğin etkisine maruz kalanlarda daha güçlü etkiler barındırmaktadır. Başarılı kalkınma stratejileri gerçekleştirebilmek adına insan davranışlarındaki bilişsel yanlılıkların dikkate alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. İyi bir davranışsal tasarım ile bilişsel yanlılıkların iyileştirilmesi olası görünmektedir. Ayrıca bu davranışsal tasarımların, geleneksel kalkınma iktisadına büyük katkılar sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma İktisadı, Davranışsal İktisat, Davranışsal Kalkınma İktisadı.

JEL Kodları: D90, D91, O12.

A DIFFERENT PERSPECTIVE ON DEVELOPMENT ECONOMICS: BEHAVIORAL DEVELOPMENT ECONOMICS

Abstract

Behavioral development economics reviews economic events from different perspective than conventional approaches of development economics. Based on theoretical background of behavioral economics, this new approach incorporates human behaviors into traditional development economics. Behavioral development economics does not completely reject traditional approaches, but explains the obstacles to development and suggestions towards these with psychological factors. Humans have cognitive biases that affect their decision making processes, and these biases have stronger effects in those who are under the influence of underdevelopment. In order to perform successful development strategies, cognitive biases in human behavior need to be taken into account. It seems possible to improve cognitive biases with a well behavioral design. Moreover, these behavioral designs are expected to make great contributions to traditional development economics.

Keywords: Development Economics, Behavioral Economics, Behavioral Development Economics.

JEL Codes: D90, D91, O12.

¹ Araş. Gör., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, vkaragol@anadolu.edu.tr,

Makalenin Geliş Tarihi (Received Date): 11.05.2020

Yayına Kabul Tarihi (Acceptance Date): 11.06.2020

Atıf (Citation): Karagöl, V. (2020), "Kalkınma İktisadına Farklı Bir Bakış Açısı: Davranışsal Kalkınma İktisadı", *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3(1): 46-54

Giriş

Kalkınma iktisadı, kıt olan kaynakların etkin dağılımının ve bu kaynakların zaman içerisinde sürdürülebilir bir şekilde büyümesinin yanında, gerek kamu gerekse özel sektördeki ekonomik, sosyal, politik ve kurumsal mekanizmaları ele almaktadır. Geleneksel olarak kalkınma, bir ülkenin üretiminin nüfusun büyüme hızından daha hızlı bir oranda gerçekleşmesi için, kişi başına düşen gelirin sürekli büyümesini sağlamak şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak bir ekonomide işsizlik, eşitsizlik ve yoksulluk gibi faktörlerin biri veya birkaçının kötüleştiği durumda, kişi başına gelirin ne kadar büyüdüğü pek de bir önemi yoktur. Bu açıdan bakıldığında kalkınma iktisadı, sürdürülebilir bir büyümeden çok daha fazlasıdır. Çünkü kalkınma iktisadı, ülkelerin hem iktisadi hem de sosyo-kültürel yapılarındaki yalnızca niceliksel değil, aynı zamanda niteliksel değişimleri, gelişimleri ve yenilikleri ifade etmektedir. Bu nedenle kalkınma, sosyal yapılarda ve uluslararası kurumlarda büyük değişimlerin yanı sıra, büyümenin hızlandırılması, eşitsizliğin azaltılması ve yoksulluğun ortadan kaldırılması gibi faktörleri içeren çok boyutlu bir süreç olarak düşünülmelidir. (Todaro ve Smith, 2015). Ancak bu süreç tasarlanırken en önemli faktör gözden kaçırılmamalıdır: İnsan. Nitekim geleneksel kalkınma iktisadı uzun yıllar boyunca kurduğu modellere getirdiği varsayımlarla insan faktörünü göz ardı etmiştir. Dolayısıyla insan faktöründen bağımsız olarak belirlenen modellerin ve bu modellere bağlı olarak gerçekleştirilen uygulamaların gerçekçilikten ve etkinlikten nispeten uzak olabileceği düşüncesi akıllara gelmektedir. Geleneksel kalkınma iktisadının bu açığını kapatmak üzere, insan faktörünü ön plana çıkaran davranışsal iktisatçılar son yıllarda kalkınma iktisadına farklı bir bakış açısı getirmişlerdir. Ancak öncesinde, Amartya Sen'in (1989) kalkınma iktisadına getirdiği Kapasite Yaklaşımı'nın hakkını teslim etmek gerekmektedir. Sen, bu yaklaşımıyla kalkınma iktisadında insan faktörünü ele almıştır. Bu yaklaşıma göre yoksulluk, maddi yoksunluğun çok daha ötesinde bireysel yeteneklerle ilişkilendirilmiştir. İnsan yaşamının standartlarını belirleyen temel faktör, işlevsel kapasiteleridir. Yetersiz beslenme, erken ölümler, ne zaman sona ereceği belli olmayan hastalıklar, düşük okuryazarlık gibi olumsuz şartlar, insanların temel kapasiteden yoksun olmalarına neden olmaktadır.

Davranışsal iktisat ise ana akım iktisadın en önemli varsayımı olan homo economicus'u (yani rasyonel insanı) reddederek sınırlı rasyonellik kavramını ön plana çıkarmıştır. Sınırlı rasyonellik, insan beyninin yeteneklerinin ve bilişsel kapasitesinin sınırlı olduğunu ve bu nedenle de karar verme süreçlerinde problemler yaşandığını ifade etmektedir (Simon, 1972). Bilişsel kısıtlara sahip olan insanlar, çoğu zaman rasyonel davranışlardan uzaktır. Dolayısıyla kalkınma iktisadına getirilecek açıklamalar ve kurulacak modeller, bu gerçekçi olmayan rasyonellik varsayımını hiçe sayarak, sınırlı rasyonellik gerçekliğine odaklanmalıdır. Yoksul toplumlardaki geleneklerine bağlı insanlar ile modern sanayileşmiş toplumlardaki insanlar aynı ekonomik modelde analize tabi olmamalıdır. Bu modeller insan davranışlarını test etmeli, davranış modellerine yönelik yeni parametreler tasarlanmalıdır. İşte son yıllarda kalkınma iktisadı, davranışsal iktisadın teori arka planından ve fikirlerinden yararlanarak insan davranışlarını kalkınma problemlerine daha fazla dahil etmeye başlamış ve davranışsal kalkınma iktisadı alt alanı doğmuştur (Kremer vd., 2019: s. 346). Davranışsal kalkınma iktisadı, kalkınmaya ilişkin konuları, insanların karar verme ve tercih oluşumları sürecine yönelik psikolojik ve gerçekçi modelleri kullanarak incelemektedir. Tüm bu modeller henüz çok yeni sayılabilir. Öyle ki, davranışsal kalkınma iktisadı alanındaki ilk sempozyum 2014 yılında düzenlenmiş, ilk ders ise 2015 yılında Harvard Üniversitesi'nde doktora düzeyinde gerçekleştirilmeye başlamıştır. Yine 2015 yılında Dünya Bankası'nın yayımladığı kalkınma raporunda bu yeni yaklaşıma özel bir alan ayrılmıştır (Demeritt ve Hoff, 2018). Ayrıca Abhijit Banerjee, Esther Duflo ve Michael Kremer bu alanın öncülerinden olup, küresel yoksulluk ve yoksullukla mücadeleye ilişkin olarak yaptıkları deneysel çalışmalar nedeniyle 2019 Nobel Ekonomi Ödülü'nü almaya hak kazanmışlardır.

Geleneksel kalkınma iktisadına yeni bir bakış açısı getiren davranışsal kalkınma iktisadına dikkat çekmeyi amaçlayan bu çalışmada, öncelikle davranışsal kalkınma iktisadının, davranışsal iktisadın

altyapısını temel alarak oluşturduğu az gelişmişliğin bilişsel nedenleri ifade edilmiştir. Bu bağlamda, hem insanların bazı bilişsel yanlılıklarına değinilmiş hem de davranışsal kalkınma iktisadının geleneksel kalkınma iktisadı ile benzer ve farklı yönlerine yer verilmiştir. Ayrıca davranışsal kalkınma iktisadının uygulama alanlarından bazılarına ilişkin örnekler sunulmuş ve bu örneklerden yola çıkılarak kamu politikalarının oluşturabileceğine ilişkin bilgilere açıklık getirilmiştir.

1. Geleneksel Kalkınmadan Davranışsal Kalkınmaya

Nobel ödüllü kalkınma iktisatçısı Schultz (1979), standart iktisadi teorilerin düşük gelirli ülkeleri anlamak için yetersiz olduğunu ve ayrı bir ekonomik teoriye ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, az gelişmişlikle bağlantılı olarak yoksulluğun davranışsal kalkınma iktisadında nasıl kavramsallaştırıldığını ortaya koymak önemlidir. Çünkü geleneksel Neo-Klasik iktisatta yoksulların hayat koşulları hakkında spesifik bir açıklama bulunmamaktadır. Kelimenin tam anlamıyla kıtlıkla ve mevcut kaynakların nasıl kullanılacağını dikkatle düşünmek zorunda kalarak yaşayan yoksulların, bu zor koşullar altında rasyonel davranmalarını beklemek makul gözükmemektedir (Berndt, 2016). Bu durumda davranışsal kalkınmacılara iki önemli görev düşmektedir. Bunlardan ilki, az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların davranışsal iktisadın öngördüğü bilişsel kısıtlardan hangilerine maruz kaldığının açıkça belirlenmesidir. İkincisi ise söz konusu kısıtların ortadan kaldırılması ve bu insanların hayat şartlarının iyileştirilmesi adına ne tür müdahalelerin uygulanması gerektiğinin planlanmasıdır.

Geleneksel iktisat modellerinde insanlar, düşünme konusunda sınırsız yeteneğe sahiptirler. Optimum seçimleri minimum maliyet ile çözen, irade gücü yüksek, sınırsız dikkate ve sınırsız bilişsel kapasiteye sahip, problemleri kolayca çözebilen, tamamen rasyonel yetilerle donanmış insanlar söz konusudur. Her karar etraflıca düşünülmekte, mükemmel hesaplamalar yapılmakta ve kararlar kolayca uygulanabilmektedir. Ancak geleneksel modellerin aksine insanlar, bu faktörlerin hepsinde sınırlı yetiye sahiptirler (Mullainathan ve Thaler, 2001). Bu fikir, zamanla iktisadi uygulamalara yardım etmiş ve bunlara yönelik olarak teorik modeller inşa edilmeye başlamıştır. Öyle ki, amaçlarından biri de ülkelerin gelişmesi ve kalkınması olan Dünya Bankası da bu konuya eğilmiş ve 2015 yılında yayımladığı Kalkınma Raporu'nda davranışsal yaklaşımları merkeze taşımıştır. Psikoloji, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi, sinir bilimi ve bilişsel bilim gibi farklı sosyal ve doğal bilimlerden kanıtları sentezleyerek, temelde üç tür düşünme ve karar verme ilkesini ele almıştır. Bunlar: Hızlı düşünme, sosyal açıdan düşünme ve zihinsel modellerle düşünmedir (World Bank, 2015). Bu ilkeler, rasyonel modellerin dışında kalan psikolojik, sosyal ve kültürel etkileri kapsamaktadır.

Hızlı düşünme ilkesi, insan beyninin ikili sisteminden ilki olan sezgisel düşünmeyi temsil etmektedir. Kahneman (2011) kontrolsüz, çaba gerektirmeyen, çağrışımsal, bilinçsiz ve beceriye dayalı işleyen hızlı, otomatik ve sezgisel düşünmeyi Sistem 1 olarak adlandırmaktadır. Sistem 2 ise nispeten daha düşünsel olan ve Sistem 1'in tam aksine kontrollü, çaba gerektiren, çıkarımsal, bilinçli ve kurallara dayalı işleyen yavaş, düşünsel ve rasyonel düşünmeyi ifade etmektedir. Hızlı düşünme, sorunları basitleştirmeye ve bunları dar bir çerçeveden görmeye neden olmaktadır. Bu durum, bir kent parkını gören küçük bir pencereden bakmanın, insana kırsal bir yerde bulunduğunu düşündürüp onu yanıltmasına benzetilebilir. Dolayısıyla, insan beyni Sistem 1'e güvenip buna göre kararlar verdiğinde hatalar yapması muhtemeldir. Nitekim çıpalama, hazırda bulunma veya görünürlülük ve temsililik gibi bilişsel kısa yolların temel sebebi hızlı ve sezgisel düşünmedir (Thaler ve Sunstein, 2008).

Sosyal açıdan düşünme ilkesi ise insanların tam anlamıyla birer sosyal hayvan olduklarını ifade etmektedir. İnsanlar sosyal tercihlerden, sosyal iletişimden, sosyal kimliklerden ve sosyal normlardan etkilenmektedir. Böylece çoğu insan etrafındaki insanların ne yaptığını ve gruplarına nasıl uyduklarını önemsemekte, başkalarının davranışlarını neredeyse taklit etmektedir. Sosyal tercihler ve sosyal etkiler, toplumları kendi kendini güçlendiren kolektif davranış kalıplarına itebilmektedir. Birçok durumda bu davranış kalıpları güven ve değer kalıplarını temsil eden ve

arzulanan kalıplar olmaktadır. Ancak grup davranışları bireysel tercihleri etkilediğinde ve bireysel tercihler grup davranışlarıyla birleştiğinde toplumlar etnik ayrımcılık ve yolsuzluk örneklerinde olduğu gibi kötü koordine olabilmektedir. Buna karşın, sosyal açıdan düşünmenin politika açısından çeşitli etkileri bulunmaktadır. Politikaların işbirlikçi yaklaşımları desteklemek için tasarlanması ve sosyal iletişim ve sosyal normların davranışları şekillendirmesine önyak olması, bu durumun avantaja çevrilebilmesi adına bir fırsat olarak düşünülmektedir.

Dünya Bankası'nın ele aldığı son düşünme ilkesi ise zihinsel modellerle düşünmedir. İnsanlar düşünürken, genellikle kendi uydurdukları kavramlardan yararlanmazlar. Bunun yerine, toplumlar tarafından belirlenmiş kavramları, tanımları, örnek modelleri, basmakalıp inanışları ve dünya görüşlerini kullanırlar. Bunların hepsi zihinsel modellere örnek teşkil etmektedir. Zihinsel modeller, insanların bir şeyi nasıl algılayacağını ve bu algıyı nasıl yorumlayacağını etkilemektedir. Bu modeller, insanların kültür olarak adlandırdığı sosyal etkileşimlerin bilişsel tarafından gelmektedir. Kültür, bireysel karar verme sürecini etkilemektedir. Çocuklarla ne kadar konuşulacağından, iklim değişikliğinin neye benzediğine; neyin tasarruf edileceğinden, hastalıkların nedenlerinin neler olduğuna varana kadar birçok zihinsel modelden bahsetmek mümkündür. Yararlı birçok zihinsel model bulunmasına karşın, bazıları bu yarardan uzak olup nesiller arası yoksulluğun aktarılmasına katkıda bulunabilmektedirler. Ancak bazı zihinsel modeller, küçük müdahaleler ile kalkınma hedeflerini teşvik etmeyi sağlayabilmektedir. İnsanları, yeni düşünme biçimleri ve dünyanın alternatif arayışları ile yüzleştiren politikalar, mevcut zihinsel modeller setini genişleterek kalkınma açısından önemli bir rol oynayabilme potansiyeline sahiptir.

Kalkınma Raporu'nda ayrıca, karar vermeyle ilgili geleneksel iktisadi varsayımlara alternatifler sunularak sağlık, tasarruf, verimlilik, çocuk gelişimi ve iklim değişikliği gibi alanlarda uygulanabilirliğine yer verilmekte, davranışsal kavrayışların ve bunlarla politika yapımına katılmanın önemi gösterilmektedir. Bu açıdan bakıldığında rapor, az gelişmişliğin nedenlerinin geleneksel çerçevedeki temel faktörlerle sınırlı olmadığını ön plana çıkarmaktadır (Demeritt ve Hoff, 2016: s. 4).

Yeni yaklaşım tarzları düşüldüğünde, davranışsal kalkınmacıların görüşlerinin eleştiriye açık yönleri yok değildir. Ancak, davranışsal kalkınma iktisadına yöneltilen ve yöneltilmesi olası eleştiriler için davranışsal kalkınma iktisatçıları en başından savunmaya geçmiş ve buna yönelik özeleştiriler sunmuşlardır. Bunlar (Kremer vd., 2019):

- Davranışsal kalkınma iktisadı da tıpkı davranışsal iktisadın Neo-Klasik modelleri geliştirmeye ve yeni modeller inşa etmeye çalıştığı gibi, sistematik olarak gerçekleşen insan davranışlarının ilgili yönlerini kullanarak mevcut kalkınma iktisadı teorilerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.
- Davranışsal kalkınma iktisadı, geleneksel iktisadi kalkınmanın yerleşik yasalarını ve iktisat politikalarını reddetmemektedir. Kaldı ki, yerel ekonomik çevreleri ciddiye almakta ve gelişmekte olan ülkelerde yaygın olan evrensel insan davranışlarının seçimler, piyasalar ve yerleşik yasalar bağlamında nasıl rol oynadıklarını incelemektedir.
- İrrasyonel gözüken insan davranışlarının altında, esasında başka sebepler yatabilmektedir. Bu durumda hızlı karar vermek, yanlış tespitlerle yanlış sonuçlara varmaya neden olabilmektedir. Davranışsal kalkınmacıların bu eleştiriye karşı gelebilmesinin yolu tek bir rasyonel modeli reddetmek, spesifik davranış mekanizmalarını daha kesin bir şekilde tanımlamak ve bunları test etmek için deneyler tasarlamaktır.
- Davranışsal kalkınma iktisatçıları, yoksulluğun tek nedenini yoksulların davranışları olarak görmemektedir. Ancak, özgürce seçilmedikleri olası gözüktüğünden bilişsel kısıtların hiçbir şekilde suçlamayı hak etmediğini de düşünmemektedirler.
- Davranışsal faktörlerin rolünün bilimsel bir şekilde anlaşılmasının ille de bir politikaya dönüşmesinin gerekmediğine inanılırken, insan davranışını yanlış anlamının da kötü sonuçlara yol açabileceği savunulmaktadır.

- Davranışsal faktörler, kalkınma iktisadına ilişkin uygulamalarda her zaman önemli bir rol oynar şeklinde bir iddia ortaya atılmamakla birlikte, hali hazırdaki araştırmalar henüz çok büyük ve kesin kanıtlar ortaya koymamaktadır.

2. Davranışsal Kalkınma İktisadının Uygulama Alanları

Davranışsal kalkınma iktisadı, geleneksel kalkınma iktisadının araştırma alanına giren birçok konuya davranışsal yaklaşımlar getirmektedir. Bireysel tasarruflar, eğitim, sağlık ve yoksulluk bu anlamda en çok karşılık bulan alanlar arasında yer almaktadır. Daha spesifik olarak ise kaynaklara erişim, kaynakların fiyatlandırılması, bilgiye erişim, vergiler ve sübvansiyonlar gibi kalkınmanın önündeki kalıcı sorunlara yönelik yenilikçi çözüm önerileri tasarlamak için kullanılmaktadır (Datta ve Mullainathan, 2014: s. 8). Davranışsal kalkınma iktisadının getirdiği bu yenilikçi yaklaşımların, kalkınma politikalarının nasıl ve ne zaman uygulanması gerektiğine ilişkin soruların yanıtlanması hususunda da katkıları olacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla davranışsal kalkınmacılar ihtilaflar, sosyal tercihler, yolsuzluklar, yoksulluk tuzakları ve yoksulların psikolojisi üzerine araştırmalar yapmakta ve tahminlerde bulunmaktadırlar. Burada bir hususa dikkat çekilmektedir. Bilişsel yanlılıklar yalnızca yoksullara ilişkin bir davranış durumu olmadığı gibi, zenginlerin de bu tür psikolojik ilkeler tarafından yönlendirilebileceği gerçeği unutulmamalıdır. Bahsedilen sorunlar, içinde buldukları şartlar nedeniyle yoksullar için daha önemli olabilmekte, ancak özünde evrensel bir nitelik taşımaktadır (Bertrand vd., 2004; Mullainathan, 2007).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak problemlerinden belki de en önemlisi tasarruf yetersizliğidir. Nobel ödüllü davranışsal kalkınmacılardan Banerjee ve Duflo (2011), tıpkı diğer insanlar gibi yoksulların da az miktarda da olsa tasarruf etmek zorunda olduklarını iddia etmektedirler. Yoksullar arasında tasarruf önemlidir, çünkü tasarruflar, düşük gelirli bireyler için olası riskler ve felaketlerle başa çıkabilmek adına finansal bir yastık görevi görmektedir. Öyle ki tasarrufların, yoksulların yeteneklerinin genişlemesi ve finansal ve sosyal olarak güçlenmeleri için merkezi bir rol oynadığı düşünülmektedir. Tasarruf yetersizliğinin önündeki en büyük bilişsel yanlılık ise bugün yanlılıktır. İnsanların büyük bir çoğunluğu zamanlar arası kararlar verirken bugün yanlı davranmaktadırlar. Bugün yanlılık, gelecekte elde edilmesi beklenen faydaları göz ardı ederek, bugünkü faydaya odaklanmayı ifade etmektedir. İnsanlar tasarruf kararları verirken aslında zamanlar arası bir tercihte bulunmakta ve çoğunlukla bugünkü tüketimi, gelecekteki tüketim için yapılacak tasarrufa tercih etmektedirler. Ancak çalışmalar, az miktarda nakit tasarruflarının zaman içerisinde önemli miktarda sermaye oluşturduğunu söylemektedir (Kremer vd., 2019). Burada finansal okuryazarlığın etkisi büyüktür. Çünkü finansal okuryazar olan insanların tasarruf kararları bu durumdan etkilenmektedir. Örneğin, Çin’de yapılan bir araştırmada birleşik faiz yönteminin temel ilkelerinin öğretildiği bir deney grubunun, devletin uyguladığı emeklilik planına daha fazla katılım sağladığına ilişkin kanıtlar bulunmaktadır (Song, 2020). Yine, düşük okuryazarlık seviyesiyle de ilişkili olarak insanların sınırlı dikkate ve sınırlı bilişsel kapasitelere sahip olmaları da önemli bir kısıttır. Karlan ve arkadaşları (2016) Bolivya, Peru ve Filipinler’deki üç farklı banka aracılığıyla yapılan bir deneyde hatırlatıcıların etkisini incelemişlerdir. Çalışmada, tasarruf hedeflerinin sürekli hatırlatıldığı mesajların, insanların tasarruf planlarını takip etmelerine yardımcı olduğunu ve bilişsel kapasite ile irade arasında etkileşim sağlayarak tasarruf oranlarının artmasına yol açtığını ifade etmişlerdir.

Kalkınma iktisadının önemli sacayaklarından biri olan beşeri sermaye ve buna bağlı olarak eğitim de davranışsal kalkınma iktisatçılarından araştırılmaları nasipini almıştır. Geleneksel kalkınmadaki beşeri sermaye modelleri, insan psikolojisi ve beşeri sermaye ediniminde zaman ve mekân eşitsizlikleri açısından birtakım davranışsal ve sosyolojik faktörleri tam anlamıyla yansıtamazken, öğrencilerin öğrenme sürecinin geliştirilmesine yönelik politika önermelerinde de yetersiz kalmaktadır. Davranışsal kalkınma iktisadı, bu alanda önemli ilerlemeler kaydetmiştir (The Royal Swedish Academy of Science, 2019). Eğitime ilişkin yapılan saha deneyleri ilk etapta kalkınma iktisadından uzak görünse de, aslında sorunların temeline inerek bu sorunlara davranışsal

açıklamalar ve öneriler getirmektedir. Bu örneklerin en uçlarda yer alanlarından biri Batı Kenya’da okul öncesi yemeklerinin etkilerini ölçen bir araştırmayla Vermeersch ve Kremer’e (2005) aittir. Araştırmacılar, okul öğünlerinin ebeveynleri çocuklarını okulda tutmaları için teşvik ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Öyle ki, bunun için belirlenen deney grubundaki okula katılım oranının diğerlerine göre %30 daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı zamanda, çocukların yemeklerini sübvansede eden ve tecrübeli öğretmenlere sahip okullarda, öğrenme sürecindeki olumlu gelişmeler bariz bir şekilde göze çarpmıştır. Honduras’ta yapılan ve koşullu nakit transferlerinin eğitim üzerindeki etkisini test etmeyi amaçlayan bir diğer çalışmada ise Galiani ve McEwan (2013), en yoksul 70 belediyeden katılımcılara bir deney uygulamışlardır. 6-12 yaş arasındaki çocukları içeren deneyde ailelere, çocuklarının eğitimleri için verilen koşullu nakit transferlerinin okula kayıt oranını %12 oranında arttırdığı belirlenmiştir. Aynı zamanda çocuk işçiliği de %30 azalmıştır. En yoksul aileler dikkate alındığında ise bu oranlar kayıta %32’lere, çocuk işçiliğinin azalmasında %55’lere kadar değişim göstermiştir.

Az gelişmiş ülkeler açısından bir diğer önemli konu ise sağlıkta. Sağlık konusunda birçok dünya ülkesi genel anlamda çok büyük ilerlemeler kaydetmiş olsa da, hâlihazırda bir dizi düşük maliyetli koruyucu sağlık ürününün yokluğundan dolayı bir çocuğun 5 yaşından önce hayatını kaybetme riski, düşük gelirli ülkelere göre 15 kat daha fazladır (The Royal Swedish Academy of Science, 2019). Sağlık ve eğitim konularını aynı anda içeren bir çalışmada Miguel ve Kremer (2004), Kenya’daki okullarda bağırsak solucanlarına yönelik bir tedavi geliştirme programının devamsızlığı azaltmadaki etkinliğini test etmişlerdir. Solucan giderici tedavi, çocuk başına yılda sadece 49 sent karşılığında devamsızlığın dörtte bir oranında azaldığını göstermiştir. Bu tedavi programının, okula devamı sağlamak adına, yeni bir öğretmenin istihdam edileceği alternatif bir programdan yaklaşık 20 kat daha etkili olduğu tespit edilmiştir.

Davranışsal kalkınma iktisadı, tıpkı davranışsal iktisattaki diğer birçok alan gibi yalnızca pozitif ekonomideki gelişmeler hakkında fikir vermekle kalmamakta, aynı zamanda refahın sağlanması ve bu yönde politikalar geliştirilmesine ilişkin normatif bilgilendirmeler de sunmaktadır. Sözü edilenlerle birlikte, davranışsal iktisadın ortaya çıkardığı riskten ve kayıptan kaçınma, çerçeveleme etkisi ve ön tanımlı seçenek etkisi gibi diğer bazı bilişsel yanlılıklara ilişkin deneysel kanıtlar, iktisatçılara normatif iktisatta yeni yönler arama ve bu yanlılıkları insanların çıkarlarına olacak şekilde ayarlama hususlarında ilham vermektedir (Muramatsu ve Avila, 2017: s. 375). Ancak davranışsal tasarımlardan yola çıkılarak belirlenecek bu yeni yaklaşımların, insanların öz denetim ihtiyaçlarını kolaylaştırması, dikkatsizliklerini azaltması ve seçimde bulunmalarının önündeki engelleri kaldırması gibi bazı ilkeleri göz önünde bulundurması ve hükümetlerin de davranış uzmanlarını bu programlara dâhil ederek, mevcut programları denemeye açık olmaları gerekmektedir (Datta ve Mullainathan, 2014). Davranışsal tasarımlar dışında, az gelişmişlikle ve dolayısıyla bilişsel yanlılıklarla mücadelede etkili bir kamu politikası olma yolunda önemli aşamalar kaydeden dürtme uygulamaları bulunmaktadır. Thaler ve Sunstein’in (2008) adlandırdığı bu kavram, esasen, zorunluluk içermeyen, basit ve maliyetsiz uygulamalarla insanların hayat standartlarını iyileştirmeye çalışan yönlendiricileri ifade etmektedir. Dürtme, yalnızca az gelişmişlikle mücadelede değil, organ bağışından enerji tasarrufuna, trafik kurallarından çevre temizliğine varana kadar farklı birçok alanda uygulanmakta ve etkili sonuçlar alınmasını sağlamaktadır. Ancak, en iyi planlanmış politikaların bile düzgün bir şekilde uygulanmadıkları takdirde bir etkisi olmayabileceği gerçeği söz konusudur. Kaldı ki, niyet ile uygulanan politika arasındaki uçurum fazla olabilmektedir. Bu nedenle, deneysel çalışmaları dikkate alarak az gelişmişlikle mücadeleye yönelik politikalar oluştururken iki kere, hatta belki daha fazla düşünmek gerekmektedir (Banerjee ve Duflo, 2011).

3. Sonuç

Günümüz dünyasında, mevcut iktisat teorileri birçok iktisadi faaliyeti açıklamakta yetersiz kalmakta ve gün geçtikçe geçerliliklerini kaybetmektedir. Mevcut teorik altyapının insan davranışlarından yoksun bir şekilde belirlenmiş olmasının bunun en önemli sebebi olduğu

düşünülmektedir. Dolayısıyla, iktisadi teorilerin geliştirilmesine ve daha güncel yaklaşımlarla ele alınarak insan faktörünü merkeze oturtmasına ihtiyaç duyulduğu açıktır. Kalkınma iktisadı alanındaki teoriler, sorunların ele alınış biçimleri ve önerilen çözümler de bunun içerisinde. Bu bağlamda, kalkınma iktisadındaki davranışsal dönüşümü belgeleyen bu çalışma, geleneksel kalkınma iktisadına getirilen insan merkezli, davranışsal yaklaşımları ele almıştır. Davranışsal kalkınma modelleri ile birlikte, geleneksel modellerde bir sabit olarak modele dâhil edilen insan faktörü artık bir değişken durumuna gelmiştir. Davranışsal kalkınma iktisadı, az gelişmişliğe ve yoksulluğun karanlık yüzüne maruz kalan insanların, içerisinde buldukları durumdan kaynaklı var olan bilişsel kısıtlarını deneysel uygulamalarla su yüzüne çıkarmaktadır. Söz konusu bilişsel kısıtlar küçük müdahalelerle iyileştirilebileceği gibi bu müdahalelerin istenmeyen sonuçlar getirmesi de olasıdır. Bu nedenle, deneylerin ve bunlara bağlı olarak oluşturulacak politikaların iyi bir şekilde tasarlanması önem arz etmektedir. İktisadın birçok alanında yaşanan bu davranışsal dönüşümün, kalkınma iktisadına ilham vereceği ve bu yeni bakış açısının ilerleyen zaman daha geniş kabul göreceği tahmin edilmektedir. İnsan olmanın gerçekliği ve değerleri ile donatılmış bu yeni yaklaşım biçimi umut verici gözükmekte ve bu tür modellerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasının geleneksel kalkınma iktisadına önemli katkılar sunması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Banerjee, A., & Duflo, E. (2011). *Poor economics: A Radical Rethinking of the Way to Fight Global Poverty*. Public Affairs.
- Berndt, C. (2016). Behavioral Economics and Development Policy. Erişim linki: https://www.researchgate.net/profile/Christian_Berndt/publication/334989272_Behavioral_economics_and_development_policy/links/5d4953c7299bf1995b6983ee/Behavioral-economics-and-development-policy.pdf
- Bertrand, M., Mullainathan, S., & Shafir, E. (2004). “A Behavioral-Economics View of Poverty”. *American Economic Review*, 94(2): 419-423.
- Datta, S., & Mullainathan, S. (2014). “Behavioral Design: A New Approach to Development Policy”. *Review of Income and Wealth*, 60(1): 7-35.
- Demeritt, A., & Hoff, K. (2016). “Small Miracles”—Behavioral Insights to Improve Development Policy: The World Development Report 2015. In *Contemporary Issues in Development Economics* (pp. 19-43). Palgrave Macmillan, London.
- Demeritt, A., & Hoff, K. (2018). *The Making of Behavioral Development Economics*. The World Bank.
- Galiani, S., & McEwan, P. J. (2013). “The Heterogeneous Impact of Conditional Cash Transfers”. *Journal of Public Economics*, 103: 85-96.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. Macmillan.
- Karlan, D., McConnell, M., Mullainathan, S., & Zinman, J. (2016). “Getting to the Top of Mind: How Reminders Increase Saving”. *Management Science*, 62(12): 3393-3411.
- Kremer, M., Rao, G., & Schilbach, F. (2019). “Behavioral Development Economics”. In *Handbook of Behavioral Economics* (Vol. 2, pp. 345-458). North-Holland.
- Miguel, E., & Kremer, M. (2004). “Worms: Identifying Impacts on Education and Health in the Presence of Treatment Externalities”. *Econometrica*, 72(1): 159-217.
- Mullainathan, S. (2007). “Psychology and Development Economics”. In *Behavioral economics and Its Applications*: 85-113.
- Mullainathan, S., & Thaler, R. (2001). Behavioral Economics. *International Encyclopedia of Social Sciences*, 1.st edition, pp. 1094-1100. Pergamon.
- Muramatsu, R., & Avila, F. (2017). “The Behavioral Turn in Development Economics: A Tentative Account Through the Lens of Economic Methodology”. *Brazilian Journal of Political Economy*, 37(2): 363-380.
- Schultz, T. W. (1979), *Theodore W. Schultz - Prize Lecture: The Economics of Being Poor*. Stockholm: The Royal Swedish Academy of Science.
- Sen, Amartya. (1989). “Development as Capability Expansion”, *Journal of Development Planning*, 19: 41-58.
- Simon, H. A. (1972). “Theories of Bounded Rationality”. *Decision and Organization*, 1(1): 161-176.
- Song, C. (2020). “Financial Illiteracy and Pension Contributions: A Field Experiment on Compound Interest in China”. *The Review of Financial Studies*, 33(2): 916-949.
- Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2008). *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*. Penguin.

- The Royal Swedish Academy of Science (14 October 2019). *Understanding Development and Poverty Alleviation*. Scientific Background on the Sveriges Riksbank Prize in Economic Sciences in Memory of Alfred Nobel 2019.
- Todaro, M. P. & Smith, S. C. (2015). *Economic Development*. Twelve edition. United States of America: Pearson.
- Vermeersch, C. & Kremer, M. (2005) 'School Meals, Educational Achievement, and School Competition: Evidence from a Randomized Evaluation', World Bank Policy Research Working Paper No. 3523.
- World Bank Group (2015), *World Development Report 2015: Mind, Society, and Behaviour*. Washington, DC: World Bank.